

การขุนโค

สำหรับเกษตรกรรายย่อย

เอกสารคำแนะนำ

กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ISBN 974-682-196-2

คำแนะนำการขุดโคสำหรับเกษตรกรรายย่อย

ลิขสิทธิ์

กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
www.dld.go.th

จัดพิมพ์โดย

กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
สำนักพัฒนาการปศุสัตว์และถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมปศุสัตว์
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10400
โทร. 0-2653-4493, 0-2653-4444 ต่อ 3356, 3357
โทรสาร 0-2653-4934

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
79 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2548 จำนวน 10,000 เล่ม

ผู้เรียบเรียง

นายวิสุทธิ์ หิมารัตน์
นายทวีชัย อวิรุทธพาณิชย์
ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตาก
อ.เมือง จ.ตาก 63000
โทรศัพท์/โทรสาร 0-5551-1728, 0-5554-0603-4

คำนำ

การเลี้ยงโคอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านานนับร้อย ๆ ปี ซึ่งวัตถุประสงค์อาจแตกต่างกันไปตั้งแต่ ใช้แรงงานในภาคการเกษตร ใช้เป็นพาหนะลากจูง เทียมเกวียนเป็นพาหนะเดินทาง ให้ปุ๋ยบำรุงดิน ใช้เพื่อเป็นเกมส์กีฬา เช่น กีฬาชนโค วิ่งโคลาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเลี้ยงเพื่อเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ในครอบครัว(แบบไม่ใส่ใจมากนัก) ปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้การเลี้ยงโคแบบอาชีพเสริมกลายมาเป็นการเลี้ยงแบบอาชีพหลักเพิ่มมากขึ้น มีการจัดการ การเลี้ยงดูที่เข้มข้นมากขึ้นเพื่อให้โคโตเร็วและให้ผลตอบแทนเร็วเช่นกัน กรมปศุสัตว์เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว จึงได้จัดทำเอกสารคำแนะนำการขุนโคขึ้น

คำแนะนำที่ดีต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เนื้อหาในเอกสารคำแนะนำนี้ส่วนใหญ่เป็นหลักการที่ได้จากประสบการณ์ในการนำวิชาการและผลการศึกษาวิจัยด้านนี้ไปทดลองและปรับใช้ในศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตาก วิธีการต่างๆ ที่แนะนำจึงค่อนข้างละเอียด บางเรื่องต้องใช้การคำนวณที่อาจยุ่งยากบ้างแต่ก็ได้พยายามปรับให้ง่ายที่สุดเท่าที่จะทำได้ สำหรับเกษตรกรทั่วไปหากอ่านแล้วยังไม่สามารถเข้าใจได้ อาจจำเป็นต้องไปขอคำอธิบายเพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์หรือนักวิชาการด้านนี้ สำหรับเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์หรือนักวิชาการสามารถใช้คำแนะนำนี้เป็นคู่มือในการแนะนำและฝึกอบรมเกษตรกรที่สนใจเริ่มขุนโคหรือขุนโคอยู่แล้วให้จัดการเลี้ยงดูได้อย่างถูกต้อง

กรมปศุสัตว์

สารบัญ

	หน้า
■ การสร้างคอกขุน	1
■ การคัดเลือกโคเข้าขุน	3
■ การเตรียมโคก่อนขุน	5
■ การวัดรอบอกเพื่อประมาณน้ำหนัก	6
■ การเลี้ยงขุน	8
■ การสิ้นสุดการขุน	14
■ สิ่งที่เกี่ยวข้องกรณีสมาชิกผู้ขุนโคต้องปฏิบัติ	18
■ การดำเนินงานของกลุ่ม	21
■ การติดต่อโดยตรง	21
■ การติดต่อผู้ประสานงานในพื้นที่	21
■ เอกสารประกอบการเรียบเรียง	22
■ แบบสอบถาม	23

การขุดโคลสำหรับเกษตรกรรายย่อย

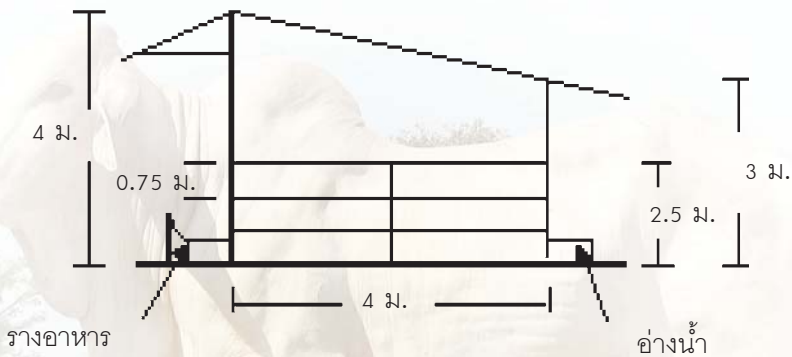
ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตากได้ส่งเสริมให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการโคพันธุ์ นำลูกโคเพศผู้ที่เกษตรกรผลิตได้มาเลี้ยงขุน เพื่อเป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการขุนโคของเกษตรกรรายย่อย เป็นข้อมูลในการทดสอบพ่อพันธุ์ และสร้างรายได้เพิ่มให้แก่เกษตรกร โดยให้เกษตรกร ใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เช่น ต้นข้าวโพด ฟางข้าว ยอดอ้อย เป็นต้น มาใช้เลี้ยงโคเสริมกับหญ้า

■ การสร้างคอกขุน

คอกขุนควรสร้างในที่ดอน น้ำไม่ท่วมถึง สามารถระบายน้ำได้ดี และควรมีทางให้รถบรรทุกโคเข้าออกได้เพื่อความสะดวกในการนำโคเข้าขุน และขนโคที่ขุนแล้วส่งตลาด

การขุนขอแนะนำให้ขุนแบบขังเดี่ยว โรงเรือนอาจประกอบด้วยคอกขังเดี่ยวหลาย ๆ คอกตามจำนวนโคที่ต้องการขุน แต่ละคอกควรมีขนาด กว้าง 2 เมตร ยาว 4 เมตร หรือหากต้องการขุนแบบรวมหลายตัวในคอกเดียวกัน พื้นที่คอกไม่ควรน้อยกว่า 8 ตารางเมตรต่อตัว หลังคามุงด้วยหญ้าคา จาก สังกะสี หรือกระเบื้อง ฯลฯ พื้นคอกเทด้วยคอนกรีตฉาบแบบขัดหยาบเพื่อไม่ให้ลื่น และควรลาดเอียงจากด้านหน้าลงด้านหลังคอกประมาณ 2-4 % หรือทำมุมประมาณ 15 องศา กับแนวพื้นราบ เพื่อให้ให้น้ำล้างคอกและปัสสาวะไหลลงท้ายคอกได้ง่ายขึ้น ท้ายคอกควรมีร่องน้ำกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร พื้นรางลาดเอียงไปตามแนวที่ต้องการระบายน้ำออกไปเมื่อพื้นแนวคอกควรทำทางหรือร่องน้ำให้ไหลไปใช้ในแปลงหญ้าได้ด้วย

และควรทำแปลงหญ้าขนาด 1-3 ไร่ ใกล้เคียงบริเวณคอกโคซึ่งจะสามารถ
 ตัดหญ้าสดเลี้ยงโคขุนจำนวน 2-5 ตัว ตัวอย่างตามภาพที่ 1 คอก
 แหล่งที่มีมูลและแมลงชุกชุมควรมีมุ้งไนลอนกันยุง และแมลงดูดเลือด
 ด้วย คอกที่อยู่ห่างไกลควรสร้างห้องเก็บอาหารชั้น และอุปกรณ์โดย
 พื้นห้องจะต้องไม่ให้น้ำไหลเข้าได้

ภาพที่ 1 ตัวอย่างคอกโคขุน

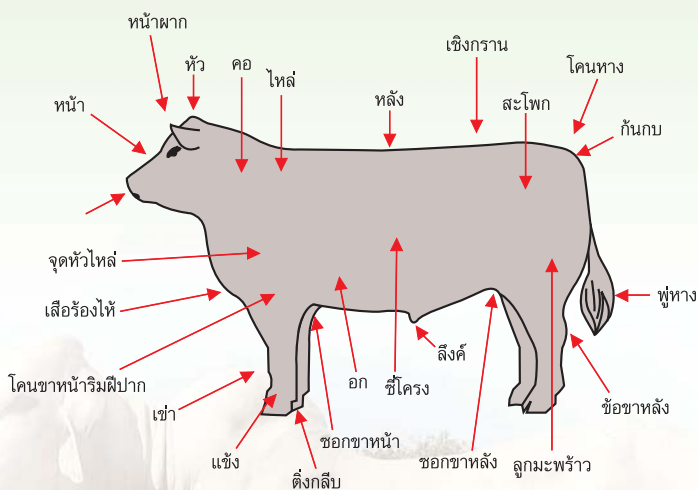

รวงอาหารควรอยู่หน้าคอก สูงประมาณ 60 เซนติเมตร กว้าง 80-90 เซนติเมตร ก่ออิฐฉาบปูนและขัดมัน ขอบทางด้านนอกเป็นแนวตรงตั้งไม่เอียงเฉียงออกมาหรือลอยสูงจากพื้นทำให้เกิดมุมอับที่จะเป็นที่สะสมสิ่งสกปรกได้ ขอบทางด้านหน้าสูงกว่าด้านหลังประมาณ 10-20 เซนติเมตร พื้นผิวภายในรางฉาบเรียบโดยด้านล่างของรางทำเป็นแนวโค้งมนไม่มีมุมเจาะรูที่กั้นรางด้านหนึ่งเพื่อให้น้ำระบายออกได้ ท้องรางลาดเทเล็กน้อยไปทางด้านที่มีรูระบายน้ำมีคร่าวคอกด้านหน้า 3 คร่าวห่างเท่ากัน คร่าวล่างสุดสูงจากขอบรางอาหารด้านในประมาณ 40-60 เซนติเมตร เสาคอกด้านหน้าควรอยู่ในแนวขอบทางด้านหลังไม่ควรเลยออกมาจากขอบรางทั้งด้านภายในรางและภายนอกทางด้านหลัง เพราะจะเป็นที่สะสมสิ่งสกปรก สำหรับคอกขุนรวมความยาวของรางเฉลี่ย 30 เซนติเมตรต่อตัว

อ่างหรือรางน้ำควรอยู่ด้านหลังคอกด้านนอกเพื่อไม่ให้คอกแฉะ สูงประมาณ 60 เซนติเมตร กว้าง 80 เซนติเมตร ยาว 90 เซนติเมตร ก่ออิฐ ฉาบปูนขัดมัน มีรูระบายน้ำด้านล่าง

■ การคัดเลือกโคขุน

ควรเป็นโคลูกผสมสายเลือดพันธุ์ซาร์โรเลส์ไม่น้อยกว่า 25% เพศผู้ไม่ตอน เพราะจะโตเร็วกว่าโคเพศผู้ตอน เป็นโคหย่านมแล้ว (อายุประมาณ 7 เดือน) จนถึงอายุไม่เกินหนึ่งปี ควรเริ่มต้นขุนที่น้ำหนักไม่เกิน 250 กก. การแยกลูกโคที่หย่านมแล้วมาขุนทันทีจะทำให้แม่โคมีความพร้อมที่จะเลี้ยงลูกตัวใหม่ดีกว่าการปล่อยให้ลูกโคที่ถึงอายุหย่านมยังคงดูนมแม่อยู่ และผู้เลี้ยงขุนจะได้รับผลตอบแทนเร็วขึ้น

ภาพที่ 2 ส่วนต่างๆของร่างกายโค

โคขุนที่ดีควรมีโครงสร้างใหญ่ กระดูกใหญ่โดยดูที่กระดูกแข้ง หน้าอกกว้าง โดยดูจากระยะห่างระหว่างโคนขาหน้า โคนขาหน้ามีกล้ามเนื้อนูนเด่น ไหล่กว้าง แนวหลังตรง ท้ายไม่ตก สะโพกกว้าง และใหญ่ เอวเล็กและใหญ่ซึ่งแสดงว่ากระเพาะใหญ่กินอาหารได้มาก

โคพันธุ์ตาก 1

ขาสั้นและแข็งแรงสมส่วนกับลำตัว ขาตรงตั้งฉากกับพื้น และอยู่ในตำแหน่งที่ห่างกันพอสมควร กระดูกเชิงกราน และปลายกระดูกก้นกบ ด้านซ้ายและขวาควรห่างกันมากซึ่งแสดงว่า โคมีสะโพกหนาและความยาวลำตัวยาวเพราะมีผลให้เนื้อสันมาก แต่ลำตัวไม่ลึกมากนัก เพราะส่วนล่างของลำตัวจะมีเนื้อน้อย หน้าสั้น ดวงตานูนแจ่มใส รูจมูกกว้าง ปากกว้างและใหญ่

■ การเตรียมโคก่อนขุน

ทำความสะอาดคอกที่จะขุน เตรียมที่ให้น้ำ และวางอาหารให้พร้อมนำโคเข้าคอกขุน ถ่ายพยาธิทั้งภายใน-นอก ฉีดวัคซีนตามที่กรมปศุสัตว์กำหนดให้ทำในพื้นที่นั้น ๆ ระยะเวลา 21 วันแรกเป็นระยะให้โคปรับตัวกับการกินอาหารชั้น (Pretest) โดยให้อาหารดังนี้

- วันที่ 1 ให้โคกินอาหารชั้น 1 กก. ร่วมกับหญ้าสด หรือ วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร
- วันที่ 2 ให้โคกินอาหารชั้น 2 กก. ร่วมกับหญ้าสด หรือ วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร
- วันที่ 3 ให้โคกินอาหารชั้น 3 กก. ร่วมกับหญ้าสด หรือ วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร
- วันที่ 4 ให้โคกินอาหารชั้น 4 กก. ร่วมกับหญ้าสด หรือ วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร
- วันที่ 5 จนถึงวันที่ 21 ให้กินอาหารชั้นวันละ 4 กก. ร่วมกับหญ้าสดหรือวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร
- วันที่ 22 เป็นวันเริ่มต้นขุน ให้โคกินเต็มที่ ทั้งอาหารชั้น และอาหารหยาบ

■ การวัดรอบอกเพื่อประมาณน้ำหนัก

ผู้ขุนควรรทราบน้ำหนักโคที่ขุนเป็นระยะๆ เพื่อที่จะประมาณการใช้อาหารชั้นและทราบความเจริญเติบโตในระยะต่างๆ ผู้เลี้ยงรายย่อยส่วนใหญ่ไม่มีตาชั่งขนาดใหญ่ที่สามารถใช้ชั่งโคได้ วิธีแก้ไขคือให้วัดความยาวรอบอกโดยใช้เชือกวัดที่หลังซอกขาหน้าติดกับหลังนอก ดึงเชือกให้ตึงตามภาพที่ 3 นำเชือกไปวัดหาความยาวจากตลับเมตรหรือสายวัด อ่านหน่วยความยาวเป็นเซนติเมตรจากความยาวดังกล่าวสามารถนำไปหาน้ำหนักโคโดยประมาณได้จาก *ตารางที่ ๖*

ภาพที่ 3 การวัดความยาวรอบอกโค

ตารางที่ 1 การประเมินน้ำหนักโคมีชีวิต สำหรับโคลูกผสมเพศผู้ ไม่ตอน

รอบอก (ซม.)	น้ำหนัก (กก.)	รอบอก (ซม.)	น้ำหนัก (กก.)	รอบอก (ซม.)	น้ำหนัก (กก.)	รอบอก (ซม.)	น้ำหนัก (กก.)	รอบอก (ซม.)	น้ำหนัก (กก.)
90	61	109	104	128	162	147	248	166	347
91	63	110	106	129	166	148	252	167	353
92	66	111	108	130	169	149	257	168	359
93	68	112	110	131	172	150	262	169	365
94	70	113	113	132	176	151	267	170	371
95	72	114	115	133	179	152	272	171	377
96	75	115	117	134	183	153	277	172	383
97	77	116	119	135	186	154	282	173	389
98	79	117	121	136	190	155	287	174	395
99	81	118	126	137	198	156	292	175	402
100	84	119	129	138	202	157	297	176	408
101	86	120	131	139	206	158	302	177	414
102	88	121	134	140	210	159	308	178	421
103	90	122	137	141	221	160	313	179	427
104	92	123	145	142	225	161	319	180	434
105	95	124	148	143	229	162	324	181	441
106	97	125	151	144	234	163	330	182	448
107	99	126	155	145	238	164	335	183	455
108	101	127	159	146	243	165	341	184	462

ที่มา : ปราวรณา 2533

■ การเลี้ยงขุน

วันที่เริ่มขุนควรวัดความยาวรอบอกโคและเขียนรายละเอียดเกี่ยวกับโคขุน เช่น เบอร์ตัว วันเกิดโค(ถ้ามี) เบอร์พ่อ เบอร์แม่ พันธุ์โคที่ขุน ลงในบัตรหน้าคอกโคขุนเป็นรายตัว

ให้อาหารชั้นสำเร็จรูปมีโปรตีนไม่ต่ำกว่า 14% ร่วมกับหญ้าสดหรือวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร การให้อาหารควรให้กินอาหารครั้งละน้อยๆแต่บ่อยครั้ง อย่างน้อยควรให้วันละ 2 ครั้ง ในฤดูร้อนควรให้อาหารตอนเช้ามีดหรือตอนเย็นเมื่ออากาศเย็น จะทำให้โคกินอาหารได้มากขึ้น จากการศึกษาของศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตากเปรียบเทียบการให้อาหารชั้น และอาหารหยาบ เพื่อขุนโคพันธุ์ตากจากน้ำหนักเริ่มขุนที่ 250 กก. และเสร็จการขุนที่น้ำหนักประมาณ 450 กก. ใช้ระยะเวลาขุน 5 เดือน ดัง *ตารางที่ 2* เป็นการใช้อาหารชั้นร่วมกับฟางข้าว และการให้อาหารชั้นร่วมกับอาหารหยาบคุณภาพสูงคือหญ้าแพงโกล่าแห้ง ดัง *ตารางที่ 3*

ตารางที่ 2 การขุนโคพันธุ์ตากด้วยอาหารชั้นร่วมกับฟางข้าว

สัปดาห์	วันที่	น้ำหนักโค (กก.)	อาหารชั้น กก./ตัว/วัน	ฟางข้าว กก./ตัว/วัน
		250.0		
1	7	257.6	6.0	0.5
2	14	265.0		
3	21	272.2		
4	28	279.4		
5	35	287.5		

ตารางที่ 2 ต่อ

สัปดาห์	วันที่	น้ำหนักโค (กก.)	อาหารชั้น กก./ตัว/วัน	ฟางข้าว กก./ตัว/วัน
6	42	296.3	7.0	0.5
7	49	305.0		
8	56	313.5		
9	63	322.1	7.0	1.0
10	70	330.6		
11	77	338.9		
12	84	347.2		
13	91	355.6	8.0	1.0
14	98	365.3		
15	105	375.0		
16	112	384.5		
17	119	393.8	9.0	1.5
18	126	405.7		
19	133	417.9		
20	140	429.8		
21	147	441.6	9.0	1.5
22	151	446.7		

ตารางที่ 3 การขุนโคพันธุ์ตากด้วยอาหารข้นและหญ้าแพงโกล่าแห้ง

สัปดาห์	วันที่	น้ำหนักโค (กก.)	อาหารข้น กก./ตัว/วัน	หญ้าแพงโกล่าแห้ง กก./ตัว/วัน
		250.0		
1	7	257.0	4.0	4.0
2	14	263.8		
3	21	270.6		
4	28	277.2		
5	35	285.5	5.0	5.0
6	42	295.0		
7	49	304.4		
8	56	313.6		
9	63	322.7	5.0	5.0
10	70	331.7		
11	77	340.4		
12	84	349.1		
13	91	358.1	6.0	6.0
14	98	369.6		
15	105	381.0		
16	112	392.2		
17	119	403.2	6.0	6.0
18	126	414.0		
19	133	424.7		
20	140	435.2		

ตารางที่ 3 ต่อ

สัปดาห์	วันที่	น้ำหนักโค (กก.)	อาหารชั้น กก./ตัว/วัน	หญ้าแพงโกล่าแห้ง กก./ตัว/วัน
21	147	445.6	6.0	6.0
22	151	450.2		

จากตารางการให้อาหารสองแบบข้างบนจะเห็นได้ว่า โคขุน มีอัตราการเจริญเติบโตใกล้เคียงกัน แต่เมื่อพิจารณาต้นทุนการผลิตแล้วจะเห็นได้ว่า การขุนโคด้วยอาหารชั้นร่วมกับหญ้าแห้งแพงโกล่า จะใช้ปริมาณอาหารชั้นน้อยกว่า ทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำกว่า

ตารางที่ 4 ต้นทุนการผลิตโคขุน

รายการ	อาหารชั้น+ฟางข้าว	อาหารชั้น+หญ้าแพงโกล่าแห้ง
น้ำหนักเริ่มต้น (กก.)	250	250
ระยะเวลาขุน (วัน)	151	151
น้ำหนักสุดท้าย (กก.)	446.7	450.0
ราคาขาย (50 บ. / กก.)	22,333.15	22,500.00
ค่าโคเข้าขุน (บาท)	11,250.00	11,250.00
ค่าอาหาร (บาท)	7,093.38	6,665.02
ต้นทุน / กก.	39.70	37.03
กำไร	4,599.69	5,838.36

หมายเหตุ

1. อาหารชั้นราคา กก. ละ 6.00 บาท
2. ฟางข้าว กก. ละ 1.50 บาท
3. หญ้าแพงโกล่าแห้ง กก. ละ 2.50 บาท
4. ต้นทุนค่าอาหารเป็น 40% ของต้นทุนทั้งหมด

โคพันธุ์ตากที่เข้าขุน

อาหารหยาบที่ใช้เลี้ยง

ต้องมีน้ำสะอาดให้โคมีกินตลอดเวลา โคจะกินน้ำวันละประมาณ 20 ถึง 50 ลิตร ขึ้นอยู่กับขนาดโคและสภาพอากาศ อ่างน้ำควรทำความสะอาดอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ไม่ควรให้ถูกแดดจะทำให้น้ำมีความร้อนโคจะกินน้ำได้น้อยและทำให้กินอาหารได้น้อยลงด้วย

โคที่โตช้าควรคัดออก ส่วนมูลโคเมื่อโคถ่ายมูลออกมาควรรีบตักออกโดยเร็วจะทำให้คอกสะอาดอยู่เสมอ ควรล้างคอกเมื่อคอกสกปรกมากเท่านั้น การอาบน้ำแปรงขนจะทำให้โคไม่เครียดและโตเร็ว การอาบน้ำและล้างคอกควรทำในช่วงบ่ายเพราะคอกจะแห้งเร็ว ไม่ชื้นแฉะ ซึ่งอาจทำให้โคปอดบวมได้ ไม่ควรปล่อยโคออกไปเดินแทะเล็มหญ้านอกคอกเพราะจะทำให้โคใช้พลังงานจากอาหารมากขึ้น น้ำหนักจะลดหรือโตช้าลง

สังเกตว่าโคกินอาหารได้ตามปกติหรือไม่ โคที่ไม่กินอาหารควรฉีดวิตามิน บี. 12 เพื่อช่วยกระตุ้นจุลินทรีย์ที่ช่วยย่อยเยื่อใยของอาหาร ให้แร่ธาตุที่มีโคบอลต์เพื่อเสริมการออกฤทธิ์ของวิตามิน บี.

โคที่กินอาหารขึ้นมากเกินไปจะเป็นกรดในกระเพาะอาหาร ทำให้เบื่ออาหาร ท้องร่วงมีมูกเลือด หากโคเริ่มแสดงอาการดังกล่าวให้ลดอาหารชั้นลง เพิ่มอาหารหยาบ เช่นหญ้าให้กินมากขึ้น โคที่ป่วย

ไม่มากนักให้กรอกด้วยต่างเข้าทางปาก ต่างที่ใช้ เช่น โซเดียม ไบคาร์บอเนต 112 กรัม ผสมกับน้ำอย่างน้อย 600 มิลลิลิตร (หรือประมาณ 1 ขวดกลม) หลังจากนั้นอีกประมาณ 2 ถึง 3 ชั่วโมงให้กรอกอีกครั้ง โดยใช้ต่างครึ่งหนึ่งของจำนวนดังกล่าว หรือใช้น้ำเกลือแทงเข้าเส้นเลือดบริเวณคอ เพราะน้ำเกลือเข้าสู่ร่างกายจะออกฤทธิ์เป็นด่าง หากมีอาการหนักมากให้ตามเจ้าหน้าที่หรือสัตวแพทย์มารักษา เพราะอาจต้องผ่าเปิดกระเพาะเอาอาหารชั้นนอกแล้วแทนที่ด้วยฟาง หรืออิเล็กทรอนิกส์หลังจากนั้นต้องฉีดยาปฏิชีวนะเพื่อป้องกันการติดเชื้อ การฉีดแอนติฮิสตามีนจะช่วยให้โคฟื้นตัวเร็วขึ้นโคที่เป็นเรื้อรังควรคัดออก

โคที่มีการท้องอืด อาการที่เห็นชัดคือ สวาปด้านซ้ายพองเต่ง โคอืดอืดกระวนกระวายหายใจไม่ออก วิธีแก้ไขยกส่วนหน้าโคให้สูง หรือใช้สายยางขนาด $\frac{1}{2}$ นิ้ว ยาวประมาณ 150 เซนติเมตร แหย่เข้าไปในปากจนถึงกระเพาะ หรือใช้โทรคาแคนนูลาหรือไม้ไผ่ตัดเป็นปากฉลามขนาด $\frac{1}{2}$ นิ้ว ยาว 7 ถึง 8 นิ้ว แขนงบริเวณกลางสวาปซ้าย กรณีที่มีฟองแก๊สมากต้องกรอกปากโคด้วยน้ำมันพืชปริมาณ 0.5 ถึง 1 ลิตร ทุกครึ่งชั่วโมง เมื่อรักษาหายแล้วควรหาสาเหตุเพื่อแก้ไข ซึ่งอาจเกิดเนื่องจากได้กินหญ้าอ่อน พืชตระกูลถั่ว ยูเรีย และอาหารชั้นมากเกินไป หรืออาจเกิดจากการกินอาหารที่เน่าเสีย สารพิษ สารเคมี

โคที่มีอาการซึม เบื่ออาหาร หายใจถี่ หายใจไม่สะดวก มีน้ำมูกไหล อาจเป็นปอดบวม แก้ไขโดยให้โคอยู่ในที่ที่มีอากาศถ่ายเท อยู่สบาย ให้ยาปฏิชีวนะ เช่น เสตรปโตมัยซิน เพนนิซิลลิน ออกซีเตตราซัยคลิน หรือนีโอมัยซิน เป็นต้น

ไม่ควรให้ฝูงโคจากภายนอกเข้ามาในบริเวณที่ขุนโคเพราะจะทำให้โคขุนติดโรคระบาดได้

ควรวัดความยาวรอบอกโคอย่างน้อยเดือนละครั้งเพื่อที่จะ
ได้ทราบการเจริญเติบโตของโคบันทึกความยาวรอบอกที่วัดเก็บไว้ด้วย

■ การสิ้นสุดการขุน

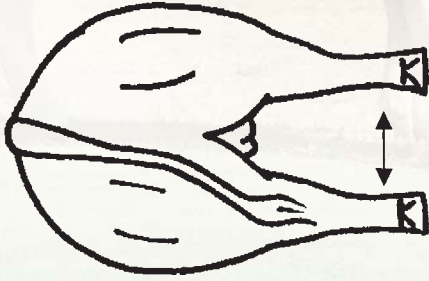
การขุนโคที่ดีคือความต้องการขุนเพียงแค่ระยะที่โคสร้าง
กล้ามเนื้อเต็มที่แล้ว(store condition) ซึ่งเป็นระยะที่โคกำลังจะเริ่ม
สะสมไขมันเท่านั้น ไม่ต้องการให้ขุนโคให้อ้วนเกินไป เพราะถ้าขุน
เกินระยะนี้แล้วอัตราการเจริญเติบโตจะเริ่มลดลง ทำให้ต้นทุนการ
ขุนสูงขึ้น จากการศึกษาของศูนย์ฯ ตาก น้ำหนักสิ้นสุดของโคขุนโดย
ประมาณตามพันธุ์ดังนี้

- ลูกผสมพื้นเมือง 50% ชาร์โรเลต์ 25% และบราห์มัน 25% หรือ ลูกผสมพื้นเมือง 50% และชาร์โรเลต์ 50% สิ้นสุดที่ประมาณ 300 ถึง 350 กก.
- ลูกผสมพื้นเมือง 25% บราห์มัน 25% ชาร์โรเลต์ 50% สิ้นสุดการขุนที่ประมาณ 350 ถึง 400 กก.
- โคพันธุ์ตาก 1, 2 และ 3 สิ้นสุดการขุนที่ประมาณ 450 กก.

ผู้เลี้ยงขุนสามารถประเมินการสร้างกล้ามเนื้อจากโคมีชีวิตได้
เอง โดยดูจาก 3 จุดจากด้านท้ายโคตาม *ภาพที่ 4* ได้แก่

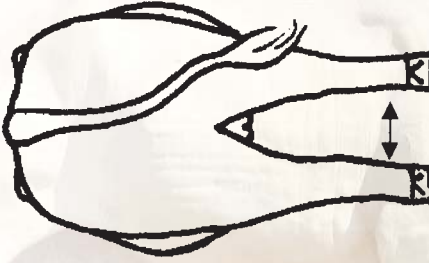
- 1) มองจากด้านท้าย แนวเส้นด้านบนที่โค้งมน แสดงว่ามี
กล้ามเนื้ออยู่มากที่สุดแล้ว ไม่ควรมองเห็นท้อง
- 2) กระดูกขาหน้า ควรเป็นรูปทรงกระบอก มีกล้ามเนื้อเกาะ
หนุน
- 3) ท่ายืน ความห่างของช่วงขาหน้าและขาหลังแสดงให้เห็น
ว่ามีกล้ามเนื้อซึ่งจะแยกขาแต่ละข้างให้ห่างจากลำตัว

ดีเยี่ยม

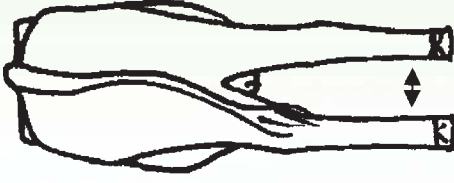
ช่องกว้าง แนวนอนโค้งมน ช่องพื้น
ท้องกว้าง ยืนขาถ่างกว้าง
มองไม่เห็นท้อง

ปานกลาง

ไม่กว้างและโค้งมนเท่า
สามารถเห็นกระดูกเชิงกราน
ช่วงขาแคบ มองเห็นท้อง

ไม่ดี

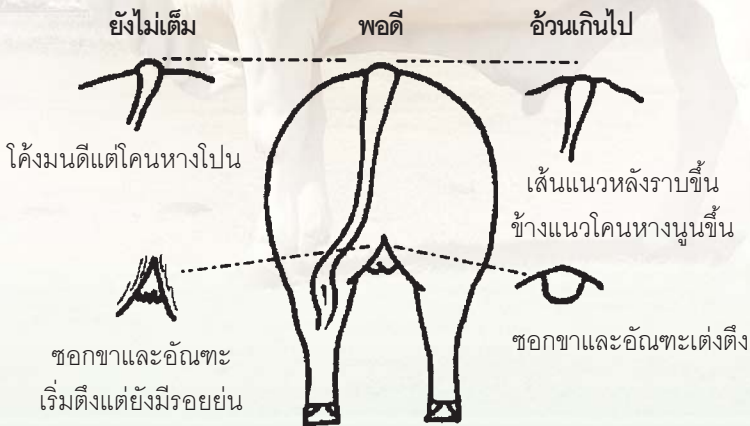
ช่วงบนแคบเรียวลงมาถึงพื้นท้อง
กระดูกเชิงกรานโปนมาก
เห็นท้องได้ชัดเจน

ภาพที่ 4 การประเมินการสร้างกล้ามเนื้อของโคขุนเมื่อมองจากด้านท้ายของโค

หรืออาจใช้มือสัมผัสที่จุดสัมผัส 3 แห่ง คือ (1) เหนือซี่โครง (2) ตามแนวสันหลังเหนือบริเวณสะโพก และ (3) จุดกระดูกหัวไหล่ โคที่สร้างกล้ามเนื้อเต็มแล้วเมื่อกดที่จุดดังกล่าวข้างต้นจะรู้สึกแข็ง เมื่อโคอ้วนขึ้นจะรู้สึกนุ่มขึ้น

ในการดูด้วยสายตาว่าโคมีไขมันสะสมหรือไม่ ดูจาก ลักษณะต่างๆ ทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

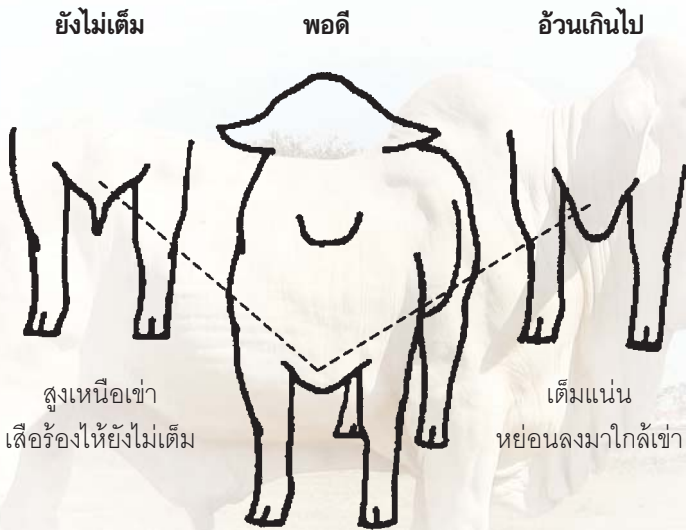
ดูด้านท้าย จะดีที่สุด ดูจากโคนหาง อัณฑะ และชอกขา โคที่ขุนกำลังพอดี เส้นแนวสะโพกด้านบนและชอกขาจะโค้งมน อัณฑะจะนูนเล็กน้อย ถ้ามีไขมันมากเส้นแนวสะโพกด้านบนจะ ขยายกว้างออกเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสมากขึ้น ส่วน 2 ข้างฐานโคนหาง จะนูนขึ้น ชอกขาจะอวบเต็ม อัณฑะจะนูนมากขึ้น โคที่ยังไม่เต็ม ฐานโคนหางจะโปนขึ้น ชอกขาจะยังเหี่ยวยุบอยู่ อัณฑะยังไม่เต็ม เมื่อโคเดินจะเห็นมัดกล้ามเนื้อต่างๆ เคลื่อนไหวได้ชัดเจน

ภาพที่ 5 การประเมินการสะสมไขมันของโคขุนเมื่อดูจากด้านท้าย

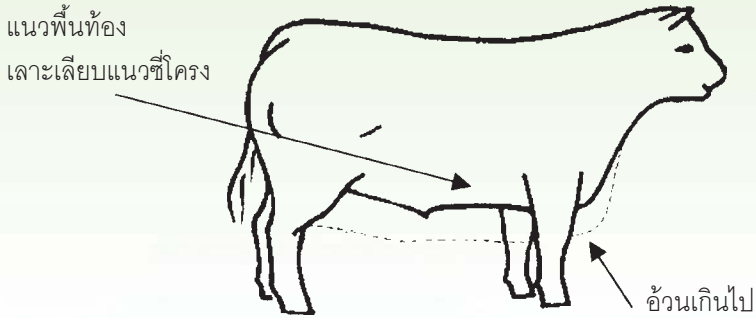

ด้านหน้า ดูจากเสื่อร่องให้ เสื่อร่องให้เป็นจุดที่โครงกระดูก อยู่ต่ำสุด เป็นจุดที่กระดูกซี่โครงทั้งสองข้างมาเชื่อมกัน ที่จุดนี้จะมี กล้ามเนื้อเล็กน้อยส่วนใหญ่เป็นไขมัน โคที่เต็มพอดีเสื่อร่องให้จะ เต็มพอดี และอยู่สูงเหนือเข้า หากเสื่อร่องให้เต็มแน่นจะเต็มไปด้วย ไขมัน แสดงว่าจะมีไขมันสะสมในส่วนต่าง ๆ ของซากด้วย

ภาพที่ 6 การประเมินการสะสมไขมันเมื่อดูจากด้านหน้า

ด้านข้าง ดูจากพื้นที่ท้อง พื้นที่ท้องเป็นบริเวณที่ไม่มีกล้ามเนื้อ เส้นแนวพื้นที่ท้องจากด้านหน้าควรเลาะเลียบตามแนวกระดูกซี่โครง ไปจนถึงพื้นที่ท้องด้านท้ายที่เป็นรอยต่อระหว่างซี่โครงกับสะโพก หากแนวพื้นที่ท้องลึกลงแสดงว่ามีไขมันมาก

ภาพที่ 7 การประเมินการสะสมไขมันเมื่อดูจากด้านข้าง

ภาพที่ 8 โคที่ขุนเต็มที่แล้ว เมื่อดูจากด้านข้าง

■ สิ่งที่เกี่ยวข้องที่เกษตรกรสมาชิกผู้ขุนโคต้องปฏิบัติ

ผู้ต้องการขุนโคจะต้องสมัครเป็นสมาชิกขุนโคและได้รับการรับรองจากประธานกลุ่มผู้เลี้ยงโคที่ตนเองเป็นสมาชิกแล้วตามแบบใบสมัครเป็นสมาชิกขุนโคพันธุ์ตาก และต้องได้รับอนุมัติจากศูนย์ฯ ตากแล้วเท่านั้น จึงจะขุนโคที่ศูนย์ฯ ตากจะรับซื้อได้ ใบสมัครจะเป็นลายมือเขียนก็ได้

ใบสมัครเป็นสมาชิกชุมชนโคพันธุ์ตาก

เรียน ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตาก

ข้าพเจ้า(นาย, นาง, นางสาว).....บ้านเลข
ที่..... หมู่ที่.....ถนน.....สมาชิกกลุ่มผู้เลี้ยงโค
..... มีความประสงค์จะขอเป็นสมาชิกชุมชนโคและจะขุโค
ครั้งละ.....ตัว โดยข้าพเจ้า

ต้องการ หรือ ไม่ต้องการยืมอาหารชั้นจากกลุ่มหรือศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์
สัตว์ตาก ข้าพเจ้ายินยอมที่จะให้กลุ่มหรือศูนย์ฯหักค่าอาหารชั้นจากราคาโคที่
จำหน่ายให้ศูนย์ฯ และจะปฏิบัติตามคำแนะนำในการเลี้ยงโคขุนจากเจ้าหน้าที่
โดยเคร่งครัด หากข้าพเจ้าไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำดังกล่าว ศูนย์ฯมีสิทธิ์ที่จะไม่
รับซื้อโคที่ขุนได้

ลงชื่อ.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

คำรับรอง

ข้าพเจ้า.....ตำแหน่งประธานกลุ่มผู้เลี้ยงโค
.....ขอรับรองว่า (นาย, นาง, นางสาว).....
สมควรจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นสมาชิกชุมชนโคได้ โดยกลุ่มยินยอมรับภาระ
การใช้อาหารชั้นที่เยี่ยม (ถ้ามี)

ลงชื่อ.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ศูนย์ฯ อนุมัติ หรือ ไม่อนุมัติ ให้เป็นสมาชิกชุมชนโค

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตาก

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

วันที่เริ่มขุนโคแต่ละตัวให้วัดความยาวรอบอกโค และ บันทึกในใบแจ้ง การเริ่มขุนโค แล้วนำไปให้เจ้าหน้าที่กลุ่มที่ศูนย์ฯ ตาก มอบหมายให้เก็บรวบรวมข้อมูลเมื่อมีการประชุมกลุ่มประจำเดือน หรือเมื่อพบเจ้าหน้าที่กลุ่มก็ได้

ใบแจ้งการเริ่มขุนโค

ชื่อเจ้าของโค.....ที่อยู่.....
.....ชื่อกลุ่ม.....
เบอร์หรือชื่อโค.....พันธุ์.....เกิดเมื่อ.....หรืออายุ.....เดือน
เริ่มขุนวันที่.....ความยาวรอบอก.....ซม.

ให้วัดความยาวรอบอกโคอย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อที่จะ ได้ทราบการเจริญเติบโตของโค บันทึกความยาวรอบอกที่วัดใน แต่ละเดือนตามแบบรายงานข้อมูลความยาวรอบอกโคขุน แล้วนำไป ให้เจ้าหน้าที่กลุ่มที่ศูนย์ฯ ตาก มอบหมายให้เก็บรวบรวมข้อมูล

รายงานข้อมูลความยาวรอบอกโคขุน

ชื่อเจ้าของโค.....ที่อยู่.....
ชื่อกลุ่ม.....
วันที่วัด.....เบอร์หรือชื่อโค.....รอบอก.....ซม.
วันที่วัด.....เบอร์หรือชื่อโค.....รอบอก.....ซม.

เมื่อโคขุนใกล้ที่จะสร้างกล้ามเนื้อเต็มที่แล้ว ให้ผู้ขุนแจ้ง เจ้าหน้าที่กลุ่มหรือศูนย์ฯ ตาก มาตรวจสอบและนัดหมายมารับโคต่อไป ศูนย์ฯ ตาก จะตีราคาโคให้ตามน้ำหนักที่ชั่งได้จริงที่ศูนย์ฯ ตาก เท่านั้น

■ การดำเนินงานของกลุ่ม

ประธานกลุ่มจะต้องเป็นผู้รับรองในใบสมัครเป็นสมาชิกขุนโคของเกษตรกร และต้องจัดเจ้าหน้าที่กลุ่มเป็นผู้เก็บข้อมูลการขุนโคจากเกษตรกร ส่งหรือแจ้งเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ตาก ทางโทรศัพท์ตามที่จะได้ตกลงกัน ตรวจสอบการขุนโคของสมาชิกตามที่ศูนย์ฯ ตาก กำหนดเป็นผู้เยี่ยมอาหารชั้นมาให้สมาชิกเยี่ยมต่อ จัดทำบัญชีสมาชิกที่เยี่ยมอาหารชั้น และประสานกับเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ตาก อย่างน้อยเดือนละครั้ง โดยกลุ่มจะได้รับค่าตอบแทนตามจำนวนโคที่เข้าขุน

■ การติดต่อโดยตรง

ศูนย์ฯ ตาก ตั้งอยู่ กม. ที่ 425-6 ถนนพหลโยธิน ช่วงตาก-ลำปาง ห่างจากตัวเมืองตาก 6 กม. ติดต่อทางจดหมายตามที่อยู่

ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตาก

อ. เมืองตาก จ.ตาก 63000

โทรศัพท์ 055-511728 และ 055-540603 - 4

หรือ ร้านตากสเต็กเฮ้าส์ โทรศัพท์ 01-6803748

■ การติดต่อผู้ประสานงานในพื้นที่

นาย.....

ที่อยู่.....

.....

.....

โทรศัพท์.....

เอกสารประกอบการเรียน

ปรารธนา พุกษศรี “การเลี้ยงโคขุน” ภาควิชาสัตวบาล มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ 2533

ยอดชาย ทองไทยนันท์ และ มณฑิชา พุทษาคำ “การจัดการการผลิต
โคเนื้อเพื่อผลิตเนื้อคุณภาพดี” ในเอกสารการสอนชุด
วิชา “การจัดการการผลิตสัตว์เคี้ยวเอื้อง” หน่วยที่ 4
สาขาวิชา ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2545

มีปัญหาในการเลี้ยงสัตว์ สามารถติดต่อได้ที่

- สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด ดูเบอร์โทรศัพท์ได้ที่ www.dld.go.th
- สำนักพัฒนาการปศุสัตว์และถ่ายทอดเทคโนโลยี โทร. 0-2653-4470
0-2653-4444 ต่อ 3323, 3324
- กองบำรุงพันธุ์สัตว์ โทร. 0-2653-4451
0-2653-4444 ต่อ 3223, 3224
- ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตาก โทร. 0-5551-1728
- กองอาหารสัตว์ โทร. 0-2653-4491
- ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยี 9 ศูนย์
  1. ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีทับกวาง จ.สระบุรี
โทร. 0-3635-7208
  2. ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีปลวกแดง จ.ระยอง
โทร./โทรสาร 0-3932-1970
  3. ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีอุบลราชธานี จ.อุบลราชธานี
โทร. 0-4531-2691, 0-4531-3044
  4. ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีมหาสารคาม จ.มหาสารคาม
โทร. 0-4377-7107 โทรสาร 0-4377-7600
  5. ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีเชียงราย จ.เชียงราย
  6. ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีอุทัยธานี จ.อุทัยธานี
โทร. 0-1972-0883, 0-5659-5141 โทรสาร 0-5651-1980
  7. ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีเขาชัยราช จ.ประจวบคีรีขันธ์
โทร./โทรสาร 0-3261-9015
  8. ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช
โทร. 0734-7359, 07534-8484 โทรสาร 0-7534-8485, 0-7534-7340
  9. ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีนราธิวาส จ.นราธิวาส
โทร. 0-7351-5185 โทรสาร 0-7351-5184

แบบสอบถาม

หนังสือคำแนะนำ เรื่องการขุดโคลนสำหรับเกษตรกรรายย่อย

- ชื่อ(นาย/นาง/น.ส./อื่น ๆ).....นามสกุล.....อายุ.....ปี
- บ้านเลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
- เพศ 1. ชาย 2. หญิง
- วุฒิการศึกษาสูงสุด
 1. มัธยมศึกษา 2. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
 3. ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า 4. อื่นๆ (โปรดระบุ).....
- อาชีพหลัก
 1. เกษตรกร (เลือก) พืช,ประมง,ปศุสัตว์ 2. พนักงานเอกชน/ธุรกิจส่วนตัว
 3. รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ 4. อื่นๆ (โปรดระบุ).....
- ท่านได้รับหนังสือเล่มนี้มาจากที่ใด
 1. กรมปศุสัตว์ (ระบุหน่วยงาน).....
 2. การจัดงานด้านปศุสัตว์ (ระบุหน่วยงาน).....
 3. อื่นๆ (โปรดระบุ).....
- หนังสือเล่มนี้ได้ให้ประโยชน์อะไรกับท่านบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 1. ให้ความรู้ 2. สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป 3. อื่นๆโปรดระบุ.....
- เหตุผลที่ทำให้ท่านหยิบหนังสือเล่มนี้มาอ่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 1. ชื่อเรื่อง/เนื้อหา 2. การจัดรูปเล่มน่าสนใจ
 3. ขนาดตัวอักษรน่าอ่าน 4. อื่นๆ (โปรดระบุ).....
- ท่านต้องการทราบอะไรเพิ่มเติมจากหนังสือเล่มนี้อีก (โปรดระบุ)
9.1.....
9.2.....
9.3.....
- คำถามที่ท่านต้องการถามเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ อะไรบ้าง (โปรดระบุ)
10.1.....
10.2.....
10.3.....
- ปัญหาและข้อเสนอแนะอื่น ๆ (โปรดระบุ)
.....
.....

❀ ขอขอบพระคุณในความร่วมมือ ❀

กรุณาส่งแบบสอบถามคืนได้ที่

กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักพัฒนาการปศุสัตว์และถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมปศุสัตว์
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทรสาร 0-2653-4934 E-mail: ausaneec@dld.go.th

เลี้ยงสัตว์ให้ได้ผลดี จะต้องมึ

- สัตว์พันธุ์ดี
- อาหารดี
- โรงเรือนดี
- การจัดการ (การเลี้ยงดู) ดี
- การควบคุมป้องกันโรคดี

มีปัญหาในการเลี้ยงสัตว์ ปรึกษาได้ที่

- สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด
- สำนักพัฒนาการปศุสัตว์และถ่ายทอดเทคโนโลยี
- กองบำรุงพันธุ์สัตว์
- กองอาหารสัตว์
- ศูนย์วิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยี

www.dld.go.th